

Posudek na rigorózní práci

„Komparace interkulturní kompetence českých a japonských vysokoškolských studentů“

kteřou předkládá Mgr. Michala Škrábová, Ph.D.

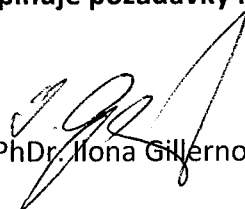
Předložená rigorózní práce je prací disertační, autorka využívá možnosti – ve shodě s příslušnými studijními předpisy, zejména Rigorózním řádem FF UK v Praze – předložit úspěšně obhájenou disertační práci jako práci rigorózní. Jak vyplývá z posudků dvou oponentů disertační práce (příloha č. 1 – oponentní posudek doc. MUDr. PhDr. R. Bahbouha, Ph.D., příloha č. 2 – oponentní posudek PhDr. V. Soukupa, CSc.) jde o práci vysoce kvalitní, zejména ceněnou v části metodologické. Rovněž jsem se jako členka Oborové rady – sociální psychologie FF UK účastnila obhajoby této práce, kde autorka přesvědčivě prokázala, že má znalosti v oblasti teoretické, metodologické i prakticko aplikační ve vztahu k řešené problematice, které ve své podstatě překračují nároky kladené na práce rigorózní.

Závěr:

Mgr. Michala Škrábová, Ph.D. předložila práci, která rozhodně splňuje požadavky na rigorózní práce kladené na katedře psychologie FF UK v Praze.

Praha 19. 6. 2013

doc. PhDr. Irena Giljénová, CSc.



Oponentský posudek na disertační práci Mgr. Michaly Škrábové

Komparace interkulturní kompetence českých a japonských vysokoškolských studentů

Jak uvádí autorka v úvodu disertační práce, zaměstnávají japonské firmy v České republice více než 45.000 zaměstnanců. Vzhledem k tomu, že je v čele těchto firem japonský management, mohou vést kulturní rozdíly k různým nedorozuměním, což může mít v pracovním prostředí dalekosáhlé důsledky. Proto je záslužné, že se autorka snaží tuto v ČR doposud opomíjenou problematiku psychologicky zkoumat.

Výzkum rozdílů mezi kulturami patří k poměrně obtížným úkolům psychologické metodologie. Vytváření kvantitativních psychometrických nástrojů je komplikováno už tím, že pouhý překlad přenáší význam řady položek do odlišných jazykových a kulturních kontextů. Toho si je autorka velmi dobře vědoma, což dokládá nápaditým použitím metody sociomapování k modelování odlišného vnímání sémantického pole s pracovním chováním souvisejících adjektiv ze strany českých a japonských manažerů.

Kritickou rekapitulaci přístupů používaných k porovnávání kultur začíná u nás nejznámější Hofstedeho teorií. Dále uvádí Schwartzův přístup popisující kulturní rozdíly z hlediska hodnot. Tyto přístupy doplňuje teoriemi japonskými (Esjun Hamaguči, Haru Jamada), což vnímám jako vhodný postup, který zabraňuje etnometodologickému zkreslení. Hlavním východiskem pro komparaci se nakonec stává Thomasova teorie kulturních standardů, která je více kvalitativní v tom, že kulturní standardy zakotvuje do konkrétních komunikačních rozdílů a nedorozumění. Autorka odlišné kulturní standardy sepisuje a na mnoha místech je ilustruje vlastní zkušeností.

Klíčovým pojmem disertace je interkulturní kompetence, tedy schopnost pochopit a zvládat interkulturní sociální situace. Autorka se podrobněji zabývá jak vývojem interkulturní kompetence, tak jejím záměrným rozvojem. Přestože zmiňuje i jiné dimenze interkulturní kompetence, navazuje autorka na Morgensternovou a Šulovou (2007), a spolu s nimi tak odlišuje tři dimenze interkulturní kompetence – afektivní, behaviorální a kognitivní. V této části bych možná uvítal srovnání jednotlivých definic interkulturní kompetence mezi sebou, právě s ohledem na vzájemnou převoditelnost jednotlivých dimenzí. Autorka vytváří třídimenziální dotazník interkulturní kompetence, u kterého posuzuje adekvátnost tří

subškál metodou hlavních komponent. Zároveň s pozitivním výsledkem vypočítává jejich reliabilitu.

Dotazník interkulturní kompetence doplňuje o analýzu pozorované situace, čímž získává behaviorální kritéria. Také u škál posuzujících modelové situace dospívá k uspokojivé reliabilitě. Tím získává možnost zjistit, nakolik umožňují škály dotazníku odhadnout chování v situaci modelující kontakt s osobou z vlastní i cizí kultury (současně je tak možné posoudit vztah interkulturní a intrakulturní kompetence). Pozorování chování hodnotím jako podstatné metodologické obohacení interkulturních výzkumů, umožňující překlenout řadu nevýhod spojených s dotazníkovými výzkumy. Podrobně rozepsané škály pozorování vykazují s jednou jedinou výjimkou (kulturní shoda gest) vysokou reliabilitu odhadovanou shodou posuzovatelů. Trochu podrobněji by mělo být komentováno vyloučení jednoho z hodnotitelů, ať už z hlediska jednoznačného statistického kritéria takového vylučování, tak z hlediska prevence nevhodného výběru hodnotitele. Vítám, že jsou pozorovací kritéria na základě korelací sdružena do obecnějších celků.

Menší počty probandů v jednotlivých skupinách jsou kompenzovány provedenou křížovou validizační studií. Tyto metody doplňuje v křížové validizaci dotazníkem zaměřeným na probandovy pocity (úzkosti a zvědavosti), které jsou vyvolány fotografiemi interkulturních týmů. I u tohoto nástroje vyhodnocuje jeho reliabilitu.

Hypotézy jsou náležitým způsobem formalizovány a k jejich testování jsou použity adekvátní statistické testy. Kromě rozdílů mezi Japonci a Čechy jsou současně sledovány rozdíly mezi ženami a muži. Předpokládám, že u jsou u obou alternativních proměnných vypočítávány biseriální korelace, či jiné korelace adaptované na alternativní proměnné (přesnější informaci o korelacích jsem nenašel). Kvituji využívání regresních modelů k predikci.

Autorka dokládá, že můžeme z dotazníků predikovat chování. Všechny tři subškály dotazníku interkulturní kompetence silně korelují s pozorovacími kritérii *Dojem* a *Mluvení*. Dále prokazuje, že souvisí interkulturní kompetence s kompetencí intrakulturní. A také potvrzuje, že mají lidé s vyšší interkulturní kompetencí vyšší zvědavost a nižší úzkostnost. Pokud jde o rozdíl mezi českými a japonskými probandy, je výraznější v dotazníku, ve kterém čeští probandi skórovali signifikantně výše, než v chování, kde byl jediným signifikantně odlišným kritériem „Osobní prostor s cizinkou“.

Jak uvádí autorka v diskusi, může být výraznější rozdíl v dotazníku způsoben kulturně odlišným zacházením se škálovanými odpověďmi, kde může vykazovat japonská kultura více centrální tendenci, zatímco česká vede k extrémnějším (tedy sebevědomějším) hodnotám. I tento nálezn upozorňuje na důležitost srovnávání rozdílů v chování, nikoli jen v dotazníkových odpovědích.

Mezi vedlejší nálezy patří vyšší interkulturní kompetence žen, tedy přesněji signifikantně vyšší hodnoty některých škál interkulturní kompetence v dotazníku (například motivace ke kontaktu s cizinci) i v modelové situaci (například gestikulace, oční kontakt, celkový dojem).

Pokud jde o vzorek, autorka se zamýšlí nad omezením, které vyplývá z toho, že měla k dispozici pouze vysokoškolské studenty psychologie. Další nevýhodou vzorků je jejich genderová nevyrovnanost, která byla v některých, nikoli však ve všech případech vyřešena regresní analýzou. Rozdíly mezi japonským a českým vzorkem by měly být očištěné od vlivu rozdílné pohlavní proporce.

Práci považuji za velmi přínosnou tím, že je v dané oblasti pionýrská a že přes veškerou složitost tématu srozumitelně a metodologicky korektně formuluje rozdíly mezi oběma kulturami (vyhledávané kvalitativními i kvantitativními metodologickými postupy), jejichž pochopení by mohlo pomoci zlepšení interkulturní komunikace. Autorka zde viditelně zúročuje vlastní vlned a vlnedy osob, které mají dlouhodobou zkušenost s japonskou kulturou. Práci zároveň oceňuji z hlediska metodologického, a to především díky vytvoření vlastních dotazníků uspokojivých psychometrických kvalit a zároveň vytvoření modelové situace, která umožňuje reliabilně posoudit některé aspekty interkulturní pracovní komunikace.

Práce je na úrovni naplňující požadavky kladené na úspěšné disertační práce, a to jak v teoretické části, tak i v části empirické, počínaje návrhem výzkumného designu a konče jeho statistickým vyhodnocením a diskusí. Práci doporučuji k obhajobě.

Doc. MUDr. PhDr. Radvan Bahboub, PhD.

Katedra psychologie FF UK

POSUDEK DIZERTAČNÍ PRÁCE

Autor práce: Mgr. Michala Škrábová

Název práce: *Komparace interkulturní kompetence českých a japonských vysokoškolských studentů*

Studijní obor: Sociální psychologie

Oponent práce: PhDr. Václav Soukup, CSc.

Školitel: Prof. PhDr. Lenka Šulová, CSc.

TÉMA A CÍLE DIZERTAČNÍ PRÁCE

Předmětem dizertační práce Mgr. Michaly Škrábové je komparativní analýza interkulturní komunikace. Zvláštní pozornost je věnována vlastnímu empirickému výzkumu interkulturní kompetence českých a japonských studentů. Z tohoto hlediska považuji za nezbytné ocenit volbu a konceptualizaci tématu, které považuji za nesmírně aktuální a v naší odborné literatuře téměř nezpracované. Praktické využití výsledků práce je přínosné zejména proto, že v současné době narůstají turistické, ekonomické a obchodní kontakty mezi Českou republikou a Japonskem. V tomto smyslu lze souhlasit s tvrzením autorky, že analýza toho, v jakých konkrétních oblastech interkulturní kompetence se Češi a Japonci liší, napomáhá k lepšímu vzájemnému porozumění obou zkoumaných skupin. Práce je přínosná také z metodologického hlediska. V České republice totiž dosud nebyla vypracována původní standardizovaná dotazníková metoda, která by umožňovala měřit interkulturní kompetenci. Hlavním cílem dizertační práce proto byl vývoj dotazníku interkulturní kompetence, který by bylo možné aplikovat na české a japonské sociokulturní prostředí. Při řešení tohoto úkolu se autorka opírala o studium literárních zdrojů a polostrukturované osobní rozhovory s japanology a s Japonci, kteří se pohybují v akademickém prostředí vysokých škol nebo obchodním prostředí japonských firem. Oceňuji, že autorka při zpracování tématu využila také poznatky získané v průběhu jejího studijního pobytu v Hirošimě, kde navštěvovala doktorský seminář japonského psychologa prof. J. Otsuky. Mezi další důležité cíle práce patří (1) design situace pozorování měřící interkulturní kompetenci a (2) zjištění vztahu mezi komponentami sestrojeného dotazníku a kritérii pozorování. V neposlední řadě autorka věnovala pozornost zjištění a komparaci rozdílů mezi českými a japonskými studenty

psychologie a analýze toho, zda lze tyto rozdíly vysvětlit komponentami dotazníku interkulturní kompetence. Pro naplnění cílů své práce Mgr. Michala Škrábová vhodně formulovala několik relevantních hypotéz, které v průběhu výzkumu podrobila empirické verifikaci. Považuji za důležité, že doktorandka ke svému výzkumu přistoupila s částečnou znalostí japonského jazyka a hlubokou motivací vyplývající z jejího dlouhodobého zájmu o japonskou kulturu.

KONCEPCE A STRUKTURA PRÁCE

Práci tvoří teoretická a empirická část. V teoretické části dizertační práce autorka kompetentně prezentuje nejnovější poznatky o interkulturní komunikaci a analyzuje interkulturní teorie ve vztahu k Japonsku a České republice. V ohnisku její pozornosti jsou zejména interkulturní teorie Hamagučiho, Thomase a Jamady. Tento nezbytný teoretický exkurz jí umožnil provést teoretickou komparaci japonských a českých kulturních standardů. Vzhledem k tomu, že v odborné literatuře neexistuje práce, která by se explicitně zabývala srovnáním česko-japonských kulturních standardů, lze označit postup Mgr. Michaly Škrábové za tvořivý a inovativní. Inspirována pracemi předních světových odborníků na dané téma, i vlastní zkušeností z pobytu v japonské kultuře, věnuje pozornost takovým japonským kulturním standardům, jako jsou (1) orientace na kontext, (2) orientace na mezilidské vztahy, (3) péče o vztahy, (4) vyhýbání se konfliktům, (5) vertikální struktura vztahů, (6) principu sounáležitosti, (7) důrazu na zachování konsensu a harmonie, (8) zachování „tváře“, (9) „hradbě“ proti cizincům a (10) paternalismu. Poté na základě výzkumu Nového a Schroll-Machové (2001) prezentuje české kulturní standardy, jako jsou (1) orientace na sociální vztahy, (2) silný komunikační kontext, (3) kolísavé sebevědomí a sebejistota, (4) polychronie času, (5) difúze a (6) improvizace. Teoretické uvedení do zkoumané problematiky autorka dále rozvíjí v kapitolách věnovaných interkulturní kompetenci a jejímu rozvoji v perspektivě německé interkulturní psycholožky K. Deardorffové, která ve svých výzkumech rozpracovala otázky spjaté s postojem a respektem, který se různě projevuje v odlišných kulturách. Logické vyústěním teoretické části práce představuje kapitola věnovaná problematice interkulturního výzkumu. Autorka zde stručně, nicméně výstižně upozorňuje na teoretická a metodologická úskalí interkulturních výzkumů a vhodně odkazuje na inspirativnost kulturní psychologie v intencích výzkumů R. A. Schwedera. Podle mého názoru teoretická část dizertační práce Mgr. Michaly Škrábové představuje vhodné uvedení do zkoumané problematiky. Autorka prokázala vysokou kompetenci v práci s odbornou literaturou a

schopnost jasně a přesně prezentovat nosné koncepty a interkulturální teorie inspirativní pro vlastní empirický výzkum. Dobře formulovala teoretické cíle své práce a zasvěceně uvedla čtenáře do problematiky českých a japonských kulturních standardů a fenoménu interkulturní kompetence. V empirické části dizertační práce autorka poté, co stanovila výzkumné okruhy a hypotézy, popsala výzkumný vzorek (čeští a japonští studenti z Hirošimské univerzity a Karlovy univerzity a metody svého výzkumu – (1) dotazník interkulturní kompetence a (2) analýzu pozorované situace. Při zpracování dat dotazníku provedla analýzu hlavních komponent, která ji umožnila stanovit tři subškály splňující reliabilitu v intencích Cronbachovy alfy. Poté co systematicky analyzovala výsledky svého výzkumu ve vztahu k stanoveným hypotézám, konstatovala (na základě regresivní analýzy), „že dotazník interkulturní kompetence predikuje některá významná kritéria pozorování, tedy že se lze domnívat, že dotazník interkulturní kompetence je validní metodou“ (str. 7). Tím podle mého názoru naplnila základní cíl své dizertační práce. Významným přínosem na téma interkulturní kompetence je také cross-validace dotazníku a finální shrnutí hlavních výzkumných zjištění, které umožňuje formulovat nové hypotézy a ověřit relevanci a validitu dotazníku v průběhu dalších výzkumů. Ústředním problémem (z perspektivy kulturního relativismu) je totiž otázka, zda lze opravdu objektivně srovnávat nesrovnatelné – odlišné světy, v nichž každá norma a hodnota je „čitelná“ pouze v daném kulturním kontextu.

OTÁZKY K OBHAJOBĚ

1. Co je podle Vašeho názoru příčinou toho, že lidé s vyšší kulturní kompetencí jsou více zvědaví a méně úzkostliví?
2. Proč pohlaví a národnost v míře úzkostnosti a zvědavosti nehraje roli?

CELKOVÉ HODNOCENÍ

Obecně je možné konstatovat, že předložený text splňuje požadavky kladené na dizertační práci. Autorka velice kompetentně vymezila cíle své práce a podřídila jim celkovou koncepci i metodiku zpracování jednotlivých tematických okruhů. Odborný přínos práce je možné vidět v autorčině snaze vytvořit metodologické nástroje umožňující empiricky studovat a analyzovat interkulturní komunikaci v kontextu interkulturní kompetence. Autorka prokázala schopnost vlastního tvořivého přístupu k nesmírně složitému tématu empirického výzkumu „styčných bodů“ dvou velmi vzdálených kultur. Správně pracovala s odbornou literaturou i

poznámkovým aparátem. Práce je napsaná velmi elegantním, srozumitelným a terminologicky odborným jazykem. Vzhledem k závažnosti zkoumané problematiky a kvality jejího zpracování doporučuji dizertační práci Mgr. Michaly Škrábové k obhajobě.

V Praze 6. 12. 2012

PhDr. Václav Soukup, CSc.